

D. G. Monrad, statsministeren i Danmarks skæbneår 1864,
i patografisk belysning

af

Johan Schioldann, professor emeritus, dr. med. FRANZCP

(Foredrag i Dansk Psykiatrisk Selskab, Nyborg, 17.3.16)

There appears to be no doubt that Monrad possesses a markedly cyclothymic personality and a good case has been made for this personality to have crossed the bounds into frank manic-depressive illness. (R. Goldney. Australian and New Zealand Journal of Psychiatry. 1989;23:134).

Monrad er en af de mest betydningsfulde personligheder i Danmarks nyere politiske historie. Han var blandt de politiske aktivister, der i 1839 gik til kongen, Chr. VIII, for at få en fri forfatning. Han skulle blive hovedforfatter til Juni-grundloven, 1849. - Med bange anelser blandt mange af hans samtidige lod han sig udnævne til landets statsminister 31. december 1863. Han blev medansvarlig for udbruddet af den dansk-tyske krig og hovedansvarlig for dens skæbnessvangre udfald efter at have afvist en voldgift i juni 1864. Danmark måtte afstå Slesvig-Holsten og Lauenborg – 2/5 af landets territorie og 1/3 af dets befolkning.

Udenrigsministeriets direktør i 1864, Peter Vedel, karakteriserte ham som “den betydeligste Personlighed” han havde kendt, “denne saa mærkelig sammensatte og ligesaa hemmelighedsfulde som gaadefulde natur”, som “for en Psycholog ville [...] være en Guldgrube at studere”.

Monrad-forskningens grundlægger, historikeren Aage Friis fandt, at Monrad var “den mærkeligste Personlighed i hele Danmarks nyere historie”, og som “er vanskeligst at skildre”. Han ønskede, at også læger skulle inddrages for at få en bedre forståelse af ham. I 1944 optrådte psykiateren H. I. Schou som uofficiel opponent ved Sven Hauge’s forsvar af en teologisk Monrad-disputats. Schou mente, at Monrad havde lidt af en manio-depressiv psykose med et atypisk præg, som også skulle komme til udbrud i 1864.

Historikeren Roar Skovmand skrev i 1964, at Monrads farligste egenskab, den “alt eller intet”-holdning, som hang sammen med hans manio-depressive gemyt, gjorde udslaget”. I 1972 udtrykte psykiateren Ib Ostfeldt, at Monrad led af manio-depressive blandingstilstande. Ti år senere skrev historikeren P. Kjersgaard, at

“Monrad havde stærke manio-depressive anlæg, hvilket skulle komme til udbrud, da han forsøgte at styre landet gennem krigen 1864”.

I årene 1975-83 skrev jeg patografisk disputats over Monrad, forsvaret ved Odense Universitet. Den største tak skylder jeg Professor Niels Juel-Nielsen. Det var ham, som i 1975 opfordrede mig “til at se på” Monrad. Projektets start var også kraftigt støttet af Professor Erik Strömgen og Dr. Ib Ostenfeld, og historikeren Professor Tage Kaarsted. – I bedømmelsesudvalget havde siddet Juel-Nielsen, Hans Adserballe (psykiater) og Kaarsted.

Monrads far led af en affektiv sygdom med et kronisk forløb - retrospektivt utvivlsomt en manio-depressiv sygdom.

Monrads mor vides der ikke meget om, før hun blev gift med Monrads far. Hun har gennemgået svære psykiske belastninger på grund af hans sindssygdom, tre børn var døde som små, og endelig hjemmets opløsning i 1819.

Kun to af Monrads fem søskende, Lene Sophie og Hanna Otilie, gennemlevede voksenalderen. De havde begge som ung været indlagt på Frederiks Hospital. Ifølge journalerne havde de frembudt både somatiske og psykiske symptomer, Hanna Otilie muligvis af habituelt tungsind.

Blandt Monrad's børne- og oldebørn findes der flere veldokumenterede manio-depressive tilfælde. Denne familie-disposition skal udelukkende nævnes i forbindelse med den patografiske bedømmelse af Monrad.

Monrad var født 1811 i København. Som 14-årig kom han i pleje hos en moster og onkel i Præstø. Han viste hurtigt tegn på høj begavelse, og i 1826 indsattes han i Vordingborg latinskole. En af skolens adjunkter, L. C. Westengård, optog ham i sit hjem, og han forberedte nu selv drengen privat til studentereksamen, som han bestod i 1830 med udmærkelse, men den var dog blevet forsinket i eet år, idet han, iflg Westengård, i sit sidste forberedelsesår havde lidt flere måneder af “en heftig Nervefeber”.

Monrad begyndte nu at læse teologi, og under studieårene knyttede han kontakt specielt med Vilhelm Birkedal, som beretter: Monrad “langt overgik alle os Andre i Aandsbegavelse, og at der var hos ham Tanke- og Livsrørelser af forskjellig Art, som gav hans Ungdom en mærkelig Fylde og Indhold trods al Uklarhed”. “Snart var han overstadig lystig og talende, skjøndt ofte saaledes, at Man følte gennem

hans Spøg og Lystighed en dunkel Baggrund af Smerte, - snart var han tavs og tilbagetrukket i sig selv, naar han sad i en Krog som drømmende, mens han saa stundom pludselig sprang op, svang sit Puncheglas og stødte imod en Andens, idet han med løftet Stemme raabte: "Kamp og Sejr, Du!". Det undrede Birkedal, hvorledes hans oprindeligt "saare ubehjælpomme" ven pludselig "kastede sin Generthed bort, traadte frem som "en aandrig Selskabsmand, og kunde indlade sig i livlig Samtale især med Damer", ja "kunde møde betydelige Mænd med Indvendinger, endog med Sarkasmer". Men han kunne "stundom være saare nervøs og eksalteret" og "være kaad og da ikke tage det behørig Hensyn til den Alvor som Gjenstanden krævede".

Monrad havde været indlagt på Frederiks Hospital i 1832 og igen i 1834. Af 1832-journalen fremgår det, at han havde været "ganske opslugt af vedholdende studier og aftenen før indlæggelsen pludseligt at være blevet grebet af furibund delir af nærmest arvelig karakter". "Allerede tidligere skal sindslidelser såvel som vedholdende studier have fremkaldt den samme tilstand". En endelig retrospektiv diagnose er ikke mulig. - 1834-Journalen oplyser, at "den af alt for intense studier opslugte Monrad to gange tidligere i lang tid havde lidt af betydelige kongestioener i hovedet med ret så alvorlige fantasier, men bortset herfra rask". Igen - en retrospektiv diagnose er ikke mulig.

I sin ansøgning til at sidde embedseksamen skrev Monrad, at han atter og atter faldt i alvorlige sygdomme. Han talte om sin rystede sjæl, tvivlen, som gjorde, at han midlertidigt forlod de teologiske studier, men bl. a. Hegel, sagde han, bragte ham tilbage til teologien.

Monrad bestod teologisk embedseksamen i 1836 med udmærkelse. Fra 1836 til 1838 skrev han filologisk magisterafhandling om semitiske sprog. Han havde også studeret arabisk og sanskrit. Hans plan var at blive professor i orientalia.

Til dette formål begav han sig i 1838 ud på en 2-årig filologisk studierejse med henblik på kildestudier i Kiel, Wien, Paris, Rom, London, Cairo, Mecca, Jerusalem og Konstantinobel.

Han var nu blevet forlovet med Emilie Lütthans efter en meget ulykkelig kærlighed til en Anna Mathea. Efter knapt ét år afbrød han studierejsen og vendte tilbage til København. Han havde tilbragt tiden i Paris.

Hans breve til Emilie fra Paris vidner om ret konstant optrædende stemnings-svingninger og kærlighedslængsel i en sådan grad, at han undertiden ikke kunne studere, og dette har muligvis været medvirkende årsag til studierejsens afbrud.

En fascinerende beskrivelse af sin stemningsvekslen ind til det melankolske giver Monrad i sit brev fra oktober 1839: “Det var en stor Behagelighed for mig ved min Ankomst til Paris strax at kunne tage ind til en gammel god Ven. - Fenger har jeg nemlig kjendt siden mit tiendende Aar. [...] Der er noget overordentligt sundt og roligt hos ham, han er aldrig melancholsk, [han] finder med Grækerne at Melancholie er Afsindighed. Men det er en naturlig Følge deraf, at der ikke i hans Gemyt findes den Dybde, hvor Verdens store Disharmonier kæmpe med hinanden. Han kan derfor aldeles ikke forstaae hvorledes man kan finde saa stor Fornøielse ved at læse Byron. Hans Liv er uden Dissonanser, men derfor kjender han heller ikke den Harmonie som følger af deres Opløsning”.

Fremdrages skal også hans brev kort tid efter tydende på, at han også tidvist kan have befundet sig i bevidsthedsudvidede, dvs. ekstatiske, mystiske tilstande. “Paa Vejen til [Palais Royal] blev jeg opfyldt med en udsigelige Velvære; den stille dybe Glæde, der har et Element af Længsel og altsaa af Sorg strømmende ind i Sjælen. [...] Den [...] griber Sjælen uden nogen udvortes Anledning, uden at være fremkaldt ved Tanken paa Noget; det er som en fremmed ukjendt Magt, der drager ind i Aanden. – Omendskjøndt jeg just ikke er meget overtroisk, saa har jeg dog fra min tidligste Ungdom forbunden nogle egne besynderlige Tanker med Hensyn til disse Stemninger; [og] disse Tanker [ere] blevne staaende urokkede, og ere traadte frem i al deres Kraft, naarsomhelst der har været Anledning dertil. [...] Mennesket fremtræder som en Person, han er skarpt afgrændset til alle Sider, og Intet kommer til ham uden at være gaaet gennem hans Jeg, hans Selvbevidsthed; men over alle Aanderne eller rettere i alle Aander er Uraanden, er Verdens-Eenheden, hvor Alt lever, rører sig og er. I denne kan Menneskets Aand opløse sig, idet den opgiver den skarpe Personlighed; eet saadant Middel er maaskee den magnetiske Søvn, thi i denne bliver Aanden i en vis Henseende Alt-Skuende, Alt-Vidende. [...] Saaledes er Mennesket knyttet til en Verdens-Aand, hvormed deres inderste Livskilde er sammenvævet”.

Hjemkommet trådte Monrad uventet ind på den politiske arena, idet hans ven, P. Barfod, nærmest havde måttet trække ham afsted til det såkaldte Hotel d’Angleterre Møde 3 december 1839, indkaldt af Orla Lehmann, vedr. kravet om en fri forfatning. Monrad havde nu til støtte for ham taget ordet med en længe husket “nærmest dæmonisk gribende tale”, og han forfattede herefter en række pamfletter: “Flyvende politiske Blade”, der var holdt i et i Danmark tidligere ukendt sprog. Et af dem blev beslaglagt af censuren for “utilbørlige Udtryk”, og han sattes under censor i ét år. Han indtrådte nu i “Fædrelandet”s redaktion, og han skulle blive karakteriseret som “den farligste modstander”.

Skelsættende i Danmarks-historien er Monrads genistreg, udkastet i 1848 til landets grundlov, skrevet i rekordtid og vedtaget i 1849, og hermed skulle han blive en af lederne i den fredelige afskaffelse af enevælden.

Fremdrages skal nu Professor Martin Hammerichs portræt af Monrad fra hans upublicerede autobiografiske optegnelser, 1863-65. De havde været nære venner siden ungdomsårene. Han var iøvrigt gift med Monrad's ungdomselskede, Anna Mathea: "Monrad har fra Ungdom af paa Bunden af sin Sjæl baaret paa Tungsind og Livslede, Menneskeforagt. Ved rastløst Arbejde kjæmpede han imod; Lykken skinnede paa ham og med sin rige Gaver fik han stort udrettet; som Præst samlede han sig, saa havde han ikke længere Ro. Overfladen og Hovedstrømningen var altid frisk, mild, mægtig, men den kogende Understrøm kom op ved hans langvarige Minister[perioder] og Ærgjerrigheden bragte stigende Uro i hans Sjæl; [...] uden fast Grundbetragtning som Erfaringer springer han energisk fra det Ene til det Andet. Han tilføjede: "Monrad og Kierkegaard, begge var syge"!

For tidsrummet 1859 til 1864, d.v.s. gennem adskillige ministerperioder, tegner der sig et ganske vekslende, uroligt Monradbillede. – Man fandt ham uforklarlig, uberegnelig og ubestemmelig. Der taltes om denne hans "evige Gjøren (Omgjøren), denne besynderlige Uro, som gjør Alt ubehageligt". Han fremkaldte mange "Understrømninger", en undertiden "letsindig" eller "dumdristig", "experimentsende Drift, der aldrig kan forblive rolig". Man fandt ham ærgerrig, magtbegjærlig, optimistisk, selvtilidsfuld, indbildsk og selvovervurderende. Der taltes om en "liden Grundsætningernes Styrke", "Characterløshed", "Svaghed i hans Karakter", "Mangel paa Principper". - Politikeren Sophus Høgsbro beskrev hans "underlige dobbelthed i stemming" - "hans forunderlige, uforklarlige stemningsudtalelser". - Politikeren A. F. Krieger beskrev hans adfærd i november 1859 som "næsten ustyrlig", hans "Uro og Klogskab har vist sig saa opløsende og uklog". Han henviste også til politikeren With, der fandt, at der "maa være Noget galt [med Monrad]; thi under Referaterne bliver han distrait". På samme tidspunkt havde C. C. Andræ, tidligere konseilspræsident, udtalt, at det var indlysende, "at Monrad vilde blive Eneherre og under sin og Halls Popularitet gjøre de galeste Ting".

I december 1859 udnævntes ministeriet Rotwitt. Iflg. Krieger havde Monrad "høist ugjærne holdt sig tilbage", og han tog nu den overraskende beslutning med sin familie at rejse et år til Paris. Men to måneder senere døde Rottwitt, og regeringen opløstes. På foranledning af C. Blixen-Finecke, da udenrigsminister, hjemkaldtes Monrad nu for at søge at danne regering. Men dette mislykkedes. Flere i hans nære omgivelser fandt nu, at han var "gal". Således optegner Krieger i februar 1860, at "Monrads Opførsel er vistnok heel eiendommelig. [...] Igennem [P.] Hjort og [H.

P.?) Holst lader Blixen-Finecke sig forlyde med, at Monrad er gal” - “Blixen [...] vil bringe i Erindringen, at Monrad har været fra Forstanden, omtrent som Andra [har gjort det]”.

Rigsdagssessionen fra oktober 1860 til februar 1861 – den såkaldte “store session” skulle takket være Monrad blive en af de mest frugtbare i landets historie. Han forelagde 21 lovforslag i folketinget og 15 i landstinget. 42 til dels meget vigtige love blev samlingens resultat. Monrad havde holdt ikke mindre end 766 af samlingens ca. 5000 taler. Høgsbro betegnede ham nu som “en mageløs arbejdshest, der i stedet for at trættes bliver livligere og muntre ved det arbejde, der vilde overvælde andre. Der er neppe nogen, der kan nægte ham sin beundring for det læs, han i denne tid trækker med saa stor Lethed”.

Det Slesvig-Holstenske spørgsmål blev tiltagende akut. Endnu i februar 1861 vedr. dette talte konseilspræsidenten, C. C. Hall, om Monrad’s “ubegribelige og beklagelige Optræden”, og Krieger skrev, at Monrad “var meget vild”, og Vedel med tydelig adresse til ham berettede om “dette Urolige, Flyvende, Uhyggelige [...] at selv private Samtaler med de herværende Fremmede [gesandter] kunde gjøre overordentlig Skade for Situationen”. Man sagde, at han var “gaaet op i bar Regerelyst”.

I løbet af 1863 blev den politiske situation meget tilspidset. Monrad var ængstelig for, at det med en forbundsbeslutning vedr. Slesvig-Holsten kunne blive forbi med “et selvstændigt Danmark”. Meget foruroligende sagde han i Risdagen i maj 1863: “Deri vil jeg ikke kunne finde mig (Hør! Hør!). Paa dette Punkt vil jeg, om det skal være, styrte Landet i Krig (Ja! Hør!) og om det skulde koste nok saa store Offre, ikke tage i Betænkning at paatage mig et saadant Ansvar (Hør! Hør)”.

Trods advarsler fra udlandet om at vedtage en fællesforfatning omfattende Kongeriget og hertugdømmerne, den såkaldte Novemberforfatning, blev den vedtaget og underskrevet af Chr. IX med ikrafttræden 1. Januar 1864. Men inden da indtrådte der en alvorlig regeringskrise, idet Hall valgte at demissionere med hele sit ministerium og det på et så prekært tidspunkt. Men Monrad havde set situationen anderledes. Til manges forfærdigelse tilbød han nu sig selv til Kongen med henblik på at danne regering. Følgelig dannedes Monrad-ministeriet, “Millionen”, 31. december 1863. Men han skulle blive stærkt kritiseret fra mange sider for at have grebet statsroret.

Hammerich skrev: [Monrad tilbød sig til kongen som konseilspræsident] vistnok med oprigtig Villie til at rede sit Fædreland, men som oftest med Overvurdering af, hvad han kunde magte”.

Andræ skrev: “Monrad (over)-tog Ministeriet, hans personlige Ærgjerrighed, Forfængelighed, Forblændelse bragte ham til et Vovestykke, hvis Afsindighed Enhver, der kjendte de russiske og engelske Noter, noksom skønnede”.

Krieger skrev, at det var ham “umuligt at see bort fra den letsindige Maade, hvorpaa [Monrad] havde bidraget til at sprænge Ministeriet” - “Under alle disse Omstændigheder har Monrad ikke tabt Couragen. [...] Ja der er Ansvar, som Monrad maae see, hvorledes han kan bære”. “Monrad [...] har personligt nu naaet sit personlige Maal; [...] Han nyder Bevægelsen [...] Monrad har personligt nu næsten efter 10 Aars Arbeide naaet det Maal, som han i 1854 troede at have Krav paa” [efter A. S. Ørsted; og efter Rotwitt 1859].

Da Lehmann erfarede, at Monrad havde været nødsaget til at danne ministerium med uerfarne politikere skrev han: “vidnede [dette] om en lidet sund Opfattelse af hans eget og Landets stilling”. – Lehmann turde ikke lægge skjul på “den Svaghed i hans Karakter, som dertil var en [“ihvertfald”] medvirkende Aarsag” – “Men det var netop Ulykken, at han i saa høi Grad havde Vidnesbyrd Behov, at saa Mange, og deriblandt mange af Landets bedste Mænd havde en stærk [“uovervindelig”] Mistillid til ham, hvilket blandt andet havde tilfølge, at han ikke kunde faa sit Ministerium sammensat, som det burde være”.

Monrad blev ved sit ministeriums dannelse beskrevet som værende “lutter Liv og Fyrighed”. Fra de første dage af januar 1864 beretter Krieger: “Idag begyndte nu Monrads Nydelse; han confererede i [Uderigsminister] Quaade’s Nærværelse med [diplomaterne]. [...] Monrad talte et Sprog, saa Gud maatte sig forbarme. Det var næsten ikke muligt at forstaae ham; Quaade havde den største Møie med at holde sig fra at lee. [...] Monrad roser sig af at have gjort Kongen til Skandinav. [...] Hvor kan der komme noget godt ud af denne Usandhed, af al denne Plumphed. [...] Monrads Stundesløshed er i høi Grad ængstelig; hans Plumphed, ja hans Forfængelighed, hans barnagtige Glæde over at tale med fremmede Ministre, over at modtage Depecher er forbausende. Hvorledes forenes Sligt med hans Begavelse? [...] Monrad vil vinde saa den Ene, den Anden, men hvem vinder han ved disse underlige Bugtninger?” Den franske gesandt, Dotézac, der havde været tilstede, berettede hjem om denne Monrads “bugtende optræden, som jeg skal afholde mig fra at bedømme nærmere”.

16. januar 1864 krævede Preussen og Østrig, at den danske regering inden 48 timer skulle tage Novemberforfatningen tilbage. Dette krav kunne Danmark imidlertid ikke opfylde. Stærkt foruroligende sagde Monrad i folketinget 20. januar: “Mine Herrer! Jeg gjentager det, vi staae ved skjæbnessvangre Begivenheders Begyndelse. Husk paa, at for dens Blik, som bære et saa vigtigt Ansvar i disse

Begivenheders Udvikling, som jeg maa bære, - at for hans Blik maa der af og til fremstille sig Billedet af det Blod, der maaskee vil flyde af de Dynger af Liig, der ville optaarnes af al den Ulykke og Jammer, der ville kunne komme. Jeg er rede til at bære Ansvaret, for hvad der maatte flyde af Begivenhederne; men jeg forlanger at kunne gjøre det med uskadt Samvittighed”.

31 januar 1864 meddelte Preussen den danske regering, at de ved midnatstid ville rykke over Eideren, grænsen mellem Holsten og Slesvig. Monrad begav sig straks til Slesvig ledsaget af Kongen for at bese Dannevirke. Til overkommandoen, der havde anbefalet rømning, skal Monrad da have sagt, at en trediedel af hæren kunne ofres, inden den skulle indlede tilbagetrækning. Dette til trods besluttede krigsrådet i al hemmelighed, at Dannevirke skulle rømmes, og hvilket skete 5. Februar.

Kabinetssekretæren, J. P. Trap beretter om Monrad's "exalterede Forvirring", da efterretningen om rømningen nåede ham og kongen i Sønderborg. Politikeren, C. N. David, kongens fortrolige og nærmeste rådgiver, véd at berette, at kongen "gav Luft ved at fortælle om [Monrads] Excentricitet, der undertiden gik til spor af galskab, saa Kongen var angst ved at kjøre med ham i lukket Vogn".

Tilbage i København lykkedes det iflg. Vedel Monrad at genoprette "Rolighed i Regering, i Rigsdag og i Gaderne", og tilføjede: "Faa mennesker vilde have kunnet udvikle en saadan Aandskraft". Monrad forsvarede i folketinget tilbagetrækningen i salvesfulde vendinger f. eks.: "Vi betragte [Tilbagetrækningen] som Begyndelsen til at anvende al vor kraft for at hævde vore Rettigheder. Mine Herrer! naar Gud rækker Mennesket Bægeret fyldt med Sorgens Drik, virker det berusende, fortuflende og forvirrende paa svage Hoveder, men Mænd tømme Drikken i lange Drag; den virker paa dem som en ædel Viin til at styrke deres Villie og Handlekraft". - Og få dage senere i statsrådet anbefalede han uforknytt at "Regeringen bør opbyde Nationens hele Kraft for at forsvare Landet og drive Fjenden ud af Slesvig". - Til Dotézac havde han sagt, at "Blev Jylland besat, Dybbøl og Als erobrede og Fyn oversvømmet, ville landets mod dermed ikke være slået ned", og ikke mindre foruroligende fortsatte han: "Først foran København ville Danmark bøje sig for krigens Lov"- "blandt Danmarks konger er det Frederik III, som Christian IX burde tage til forbillede" - "Hr. Biskoppen var rolig og smilende, og jeg betragtede med en blanding af beundring og vemod denne gejstlige person, som fandt behag i at oprulle for mig billedet af invasionen og forestille sig selv til hest ved sin konges side under Københavns mure - velsagtens i erindring om ærkebiskop Absalon, Danmarks Kardinal de Richelieu". - Krieger berettede om Monrads "Eksperimenteringslyst", og at han "paa en meget uheldig Maade" havde nægtet "at give bestemt Anvisning til Embedsmændene" om hvorledes de skulle forholde sig.

I statsrådet 26. Februar understregede Monrad endelig general de Meza's "store Feil" for at have besluttet at rømme Dannevirke, uagtet at Monrad to gange tidligere havde lovet ham regeringens fulde støtte. de Meza blev afskediget, måske en politisk nødvendighed, men muligvis en eklatant fejltagelse.

I de første dage af marts 1864 viste Monrad nu afgjort vaklen og usikkerhed. Krieger berettede, at "Monrad skifter idelig Sind", og at hans stilling hos kongen nu var "yderst slet". To uger senere gik Danmark dog ind på en europæisk konference i London. Monrad overtog nu tillige posten som udenrigsminister, idet denne, Quaade, blev delegeret til konferencen. Men kongen var ikke glad for dette Monrad's skridt, og derfor som modvægt mod hans "eenraadighed" udnævnte kongen Peter Vedel til udenrigsministeriets direktør.

10 april skrev Monrad: "Jeg haaber endnu, at vi skulle kunne slaae en Storm paa Dyppel tilbage, naar den blot maatte komme snart, og jeg anseer Als for uindtagelig, men Gud i Himlen raader for Alt".

14 april fremhævede Monrad virkelig den store betydning af, at Dybbølskansen holdtes, dersom det var muligt at slå en storm tilbage. Men den militære overkommando meddelte, at på grund af voldsom beskydning ville det ikke længere være muligt at holde værkerne i forsvarsdygtig stand, og hvorfor man tilrådede tilbagetrækning. Også krigsministeren, Lundbye, ønskede at trække hæren tilbage, men Monrad fremhævede dog den store betydning af, at skansen holdtes, og nu telegraferedes til overkommandoen vigtigheden af, at den holdtes, selvom heraf skulde resultere forholdvis betydelige tab! 18 april, stormede fjenden Dybbølstillingen. De danskes tab var stort.

Men Monrad tog denne tragiske situation med forbavsende sindsro. Således skrev Vedel samme aften til Krieger [nu i London]: "I Ministeriet er man paa ingen Maade "crestfallen", men jeg fik virkelig et godt Blik paa Monrad ved idag at see ham gaa rolig og sindig omkring, ventende paa Telegrammer og frygtende for sin Søn [Viggo]. Ikke et Øieblik saae jeg ham distrait". - Biskop Martensen havde opsøgt ham 3 dage senere i embedsanliggende. Han skrev: "[Monrad] røg sin Pibe i fuld Rolighed. [...] Han fandt jo vistnok denne Begivenhed, Dybbølskansens Fald, uheldig, men meente, at vi havde vundet europæisk Anerkendelse, og at Sagerne nu stode bedre end i Januar".

At Monrad nok selv nu har følt, at han var tiltagende ude af stand til at forestå landets ledelse haves muligvis i "Redegørelsen", skrevet 17 år senere, hvor han beretter, at han over for krigsministeren havde gjort sin politiske opfattelse af Dybbølstillingen "stærkt gjældende", og at han, Lundbye "gav efter for mine indtrængende Forestillinger, og det var uheldigt. Herved fik jeg et Knæk, der

skadede og lammede min efterfølgende Virksomhed, og jeg burde maaske alt den Gang have taget min Afsked”.

Ihvertfald - en uge efter Dybbøls fald havde han henvendt sig til Andræ og opfordret ham til overtage styret. Men Andræ havde ikke taget ham alvorligt. Han beretter: “Høist mærkelig Samtale om Stillingen i det Hele og særligt om Krigsforholdene”. Men Monrad var “dog temmelig moderat”.

Derpå, samme dag, opsøgte han Tscherning. Fru Tscherning beretter: “[Jeg] følte mig fra Begyndelsen af pirrelig over [Monrads] smilende, lattermilde Væsen, over den lette Maade, hvorpaa han behandlede alle disse for vort ulykkelige Land saa skæbnessvangre Spørgsmaal. [...] *Monrad* lo af det altsammen, [og jeg] var grædefærdig af Harme over Monrads Optræden. *Tscherning* mærkede det og førte Samtalen over paa Alsstillingen”. Monrad havde atter modsagt hans ængstelser over dens holdbarhed. “Jeg spurgte da brat, om man da virkelig tænkte paa at blive staaende dér og lade sig slagte som ved Dybbøl. *Monrad* kom da skoggerleende hen og tog mig [...] om Skuldrene og sagde: “Hør, vor lille Frue har afgjorte Meninger og militære Kundskaber [...]” – Jeg rejste mig hurtigt og sagde: Nej, jeg kan næsten ikke være i Stue med Dem”.

25. april 1864 begyndte så London-konferencen. Vedel nærede nu ikke længere tillid til Monrads ledelse. Til Krieger skrev han: “Oprigtigt talt troer jeg at Monrads Tid snart er omme, og han selv beklager det ikke”, og 4 maj igen til Krieger, ikke mindre bekymret: “Monrads Stilling er for daarlig til at han egentlig kan udrette noget”, og til Quaade 9. maj: “Disse Meddelelser [...] ere af en saadan Kilde at de ere saa confidentielt gjorde at jeg *kun* betror Dem og Krieger dem. Jeg har maattet love, at end ikke Monrad fik et Ord deraf at vide”, og Vedel igen til Krieger 12. Maj: “Monrad tolereres som et nødvendigt Onde og jeg kaldes til Kongen hvergang en Beslutning skal tages”. - Og det var på det tidspunkt, at Monrad til den svenske konge talte om en mulig dannelse af en *Nordisk Union*. Vedel tilføjede: “Men De kan troe at Fingrene have kløet paa Monrad efter at “underforhandle personligt”, og han har skrevet det ene Udkast efter det andet som jeg imidlertid haaber at skulle faae casserede”.

Utvivlsomt har Vedel nu skønnet, at Monrads dømme- og handlekraft virkelig var kompromitteret. Således skrev han til Krieger 19. maj: “Tak fordi De lader mig læse Deres Breve til Monrad. [...] Havde jeg Tid vilde jeg skrive til Dem om en Hovedtanke som meget beskjæftiger mig og som jeg Ingen har at tale med om – thi husk det, jeg taler ikke til Monrad om Sligt, ligesaalidt som jeg fortæller hvad jeg i disse breve meddeler Dem og Quaade om hvad aldeles confidentielt jeg erfarer, thi han er indiscret [og her tilføjer han “NB. *privat*”:] Monrad er ikke sikker. Hans

stilling slet. [...] Men dernæst sætter Monrad svært af og jeg troer at han ikke ret har Brugten af sit Hoved. Kun til Dem vover jeg at sige hvad jeg ellers vilde frygte for maatte opfattes som dum Forfængelighed – Tilstanden er saa slet i Ministeriet at jeg er tilstæde næsten i hvert Ministermøde og maa sige hver Enkelt hvad der f. Ex. skal gøres i Jylland etc. etc. - Monrad sagde som Undskyldning forleden at “hans Hoved i disse dage var saa forlumlet” og deri har han Ret. Jeg er derfor mange timer daglig i Conseilspræsidiets [...]”.

23 maj havde man i statsraadet behandlet et engelsk mæglingsforslag – en grænse Slien-Dannevirke, hvilket Monrad dog var fristet til anse som “uretfærdigt, ubilligt og krænkende Hans Majestæts Ret”, “men holde ud og lægge Alt i Guds Haand – og med Energi at fortsætte Krigen”. Men i statsraadsmødet den følgende dag udtrykte han derimod: “Som det stiller sig nu, forekommer det ham, at der er Rimelighed for, at, naar vi bliver ved med Krigen, ville vi faae endnu slettere Fredsbetingelser end de, der i Øjeblikket bydes os”. Vedel skrev nu til Krieger: “Monrad tvivler og forsikkrer “at han ikke veed hvad han skal raade til, hvad han skal ønske”, og 9. Juni stærkt foruroligende igen til Krieger: “Vor indre Stilling [er] meget slet. Den permanente Ministerkrise bliver snart acut. [...] Tonen er meget monteret. [...] Monrad hyppigt gjør Ting, som jeg anseer for at være meget forkeerte”.

12. juni stilledes et nyt mæglingsforslag: en grænse ikke nordligere end Åbenrå-Tønder og ikke sydligere end Eckernførde-Frederiksstad, og at afgøres ved en voldgift. Men Krieger modtog nu et brev fra Monrad, hvorom han skrev til Vedel, at han gik ud fra, at Vedel havde læst det og kommenterede: “De har da seet, hvor forvirret det er”. Monrad havde bl.a. skrevet, at han ikke ville vige en Tomme fra Slien-Dannevirke. Krieger saa sig nu nødsaget til at formane Vedel: “*Lad Monrad tage sig alvorligt sammen. Det gjælder Kongens Krone [...], at der ikke nu gøres falske træk*”.

Monrad var i den største tvivl om voldgiften. Han havde faktisk sagt til Vedel, at det skulle være kongen, der afviste den - han selv ville ikke tage ansvaret! Lehmann og Hall havde rådet ham til at antage den. Den engelske gesandt, Paget, havde derimod tilrådet både Kongen og Monrad at forkaste den, givende formodning om, at England i så fald ville gå aktivt ind. Umiddelbart derpå indgav Monrad sin demissionsbegæring til Kongen, men han afslog den!

Endelig oprandt dagen, den 20 juni 1864, der skulle blive skæbnessvanger i danmarkshistorien. Monrad havde i statsrådet i forhandlingerne vedr. en akcept eller afvisning af voldgift virkelig valgt at overlade afgørelsen til Kongen. - Iflg. Krieger “kom [der] Scener derom i Statsraadet i Anledning af Protocollen”. Vedel

skrev, at Monrad bærer ansvaret for “den skæbnessvangre Statsraadsbeslutning”, og at hans “Forudsætninger svigtede, da han hellere end at opgive noget af den danske Nationalitet vovede det yderste”. For Hall var det “indlysende”, at Monrad begik “et umaadeligt Misgreb”, og at det var hans “store Feil, at han ikke kunde skjønne den offentlige Mening”. - Monrad havde da heller ikke villet lytte til råd fra hverken Hall eller Lehmann.

I høj grad foruroligende er Vedels beretning om hvad Monrad havde sagt til ham umiddelbart før statsrådsmødet: “Hans sidste Ord til mig vare: “Ja, jeg vil ganske overlade det til Kongen selv at vælge [...] det er ligesom naar man spiller i Lotteriet, saa vil man helst lade et uskyldigt Barn eller en Anden, som man troer har en lykkelig Haand vælge Nummeret”. Vedel kommenterede: “Dette kunde synes at være en mindre heldig Spøg, men skjøndt Monrad nok kunde ved Leilighed gjøre sig skyldig i deslige Smagløsheder, saa var det dog denne Gang mere alvorligt meent - det hang sammen med hans Tilbøielighed til Overtro og Mystik; han var vist ikke langt fra at troe, at saaledes som Sagen stillede sig kunde Kongens hellige Haand maaskee snarere gribe det Rigtige end hans egen Forstand”.

Ikke mindre foruroligende er Monrads ganske besynderlige beretning i “Redegørelsen”: “Beslutningen var taget, Loddet var kastet. Der kan undertiden i en stakkels Sjæl være svære Kampe, naar Hære af modsatte Tanker leire sig lige overfor hinanden og bekjæmpe hinanden paa Liv og Død. [...] Saa kastes Loddet, saa tages den afgjørende Beslutning, Stormen lægger sig i det Indre, der indtræder et Havblik, den ene Tankehær er slaaet, den anden er Seierherre, saa kommer Haabet og maler lyse, deilige Billeder, som Fremtiden skal virkeliggjøre. I saadanne Øieblikke samler Sjælen Kræfter til at imødegaa de nye Storme. [...] Ogsaa det private Liv har Havblikks Timer, i hvilket Alt ligger saa lyst og smilende i en saadan forunderlig overjordisk Belysning. [...] Efterat Beslutningen var taget, og jeg havde mine Havblikks-Timer, da gav jeg frit Løb til den [...] Tanke, der ingenlunde var mig ny: Alt eller Intet. Da sagde jeg til mig selv: “Nu skal Danmark kjæmpe sin sidste store Kamp. Det gælder Liv eller Død””.

25. Juni 1864 udløb våbenhvilen. Få dage senere lykkedes det så preusserne at gå over til Als, igen et blodigt tab for landet. - Kongen “var meget vred paa Monrad”, og han, kongen, skal senere have sagt, at han skyldte ham meget for 1864, “men da han mente, at vi skulle slaas lige til Kongens Nytorv, maatte jeg afskedige ham”.

Monrad blev således afskediget 11 juli 1864, og det skal være kommet som et “Tordenslag” for ham. Iflg. Kammerherre H. R. Carlsen havde han teet sig “som

en Sindssyg”, så at “Carlsen maatte tage Fat om skuldrene [paa ham] og sige: De gaar jo fra Dem selv”!

Som almindeligt folketingsmedlem gav Monrad 18 juli 1864 en tale til tinget, der af Vedel blev betegnet som “den mærkelige Tale, der med al sin Exaltation og Upraktiskhed var saa gribende og storslaaet at ingen i Forsamlingen hørte den uden med den største Bevægelse”. Krieger skrev: “Hvilken Mangel paa Ligevægt”.

“Naar jeg skulde udtale mig om vor Stilling, saaledes som den nu er, kan jeg ikke indrømme, at den skulle være fortvivlet. [...] Jeg vil sige een Ting: om det end skulde hænde sig, at hele Landet var underkastet fremmed Herredømme, om fremmede Flag vaiede fra alle vore Taarne, om fremmede Bannere gik i Spidsen for vore Hære og vaiede fra vore Skibe, saa var dog Folkets Tilstand, naar det havde Kraft til at ville leve [...] endnu ikke “fortvivlet”. Den Tid ville komme, da Begivenhedernes Gang atter vendte sig; Nationer have levet i Trældom det ene Aarhundrede efter det andet, og have dog tilsidst tilkjæmpet sig Selvstændighed. Men jeg vil dog sige, at der er Anledning til at søge at komme til en fredelig Forstaaelse. Jeg gjentager imidlertid, jeg ikke finder, at vor Tilstand er fortvivlet, og jeg mener heller ikke, at den er en saadan, at vi behøve at bede om Fred til enhver Priis. [...] Nei, saavidt ere vi ikke komne. Naar Hovedstaden er erobret, naar hele Landet er indtaget, saa maa man see at faae Fred for enhver Priis. Men det er dog ikke uhørt, at et Land erobres, at en Hovedstad indtages, og man maa ikke tabe Contenancen, hvis det skulde hændes os; thi Historien viser at baade Berlin og Wien og Paris have været i Fjendehaand – men man maa da vistnok finde sig i de Fredsbetingelser, som man kan faae. Altsaa, naar Landet er erobret og Hovedstaden indtaget, maa man finde sig i en hvilkensomhelst Fred, - det er givet, men før den tid er kommen, maa man kunne tale om Fredsbetingelserne”.

1. august blev der i Wien sluttet foreløbig fred. Den følgende dag optegner Krieger, at Monrad var imod fredsslutningen og at hans grunde “vare besynderlige”.

Den endelige fredstraktat blev undertegnet 30 oktober i Wien. Med et overvejende flertal blev den endelig godtkendt i Rigsrådet 9 november 1864. Monrad stemte imod med den såkaldte “Vanviddets” tale:

“Jeg anerkjender ikke, at vor Modstandskraft er brudt. Man har nævnt Preussen; men hvor sluttede Preussen den sidste Fred, da de afstod Halvdelen af Riget? I Berlin! Man siger, at det ville være “Vanvid” nu at gjøre Modstand; men har da ikke Vanvidet udført det Største i Historien? var det ikke Vanvid, da Grækerne gjorde Opstand? var det ikke Vanvid, da Schweitz modsatte sig Østerrig? var det ikke Vanvid, da Holland modsatte sig Spanien? Var det ikke Vanvid, da Frankrig

modsatte sig det hele forenede Europa, og var det ikke Vanvid, da Napoleon gav sig i Kamp med de store østerrigske Hære? Nei, vi kunde ikke paa den Maade regne ud og sige: Saaledes vil det gaae, naar vi bære os saaledes ad, og saaledes, naar vi bære os saaledes ad; ingen Mand er saa forudseende, at han kan sige det, og jeg nedlægger en Indsigelse mod den Maade, hvorpaa den højtærede Conseilspræsident [C. A. Bluhme] fremstillede Forholdet, som om her kun var Valget mellem at tabe Slesvig eller at tabe Alt. Hvoraf veed den ærede Conseilspræsident det, hvo har aabenbaret ham det? thi der maatte en Aabenbaring til, for at kunne sige, hvad der ville flyde af Begivenhedernes Gang; den ærede Conseilspræsident kan ikke sige det med Sikkerhed. Var det ikke Vanvid, da vi i 1849 brød Fredsunderforhandlingerne i London og paany kastede os ind i Krigen. [...] Det kan ikke siges, at vor Modstandskraft er brudt, det kan ikke siges, at vi ikke skulde være i Stand til yderligere fortsat Kamp; næsten overalt, hvor saa store Offre have maattes bringes, er Freden sluttet i det overvundne Lands Hovedstad, men ikke før. Jeg peger hen paa en Kongeskikkelse, [...] paa Frederik den Tredie; dengang da Alt var taget, og kun Kjøbenhavn var tilbage, da sagde han ikke: Nu er min Modstandskraft brudt, nu maa jeg opgive det hele; men han sagde: Jeg vil døe i min Rede! [...] Mine Herrer! Jeg frygter for, at denne Fredsslutning, og det har jeg sagt tidligere, vil være Danmarks Dødsdom”.

I 1865 besluttede Monrad medsammt hele sin familie at udvandre til Ny Zealand, idet han betegnede det danske folk som et rådent folk! Han havde følt den største “dégoût” for det hele. Man fandt hans beslutning ubegribelig, meningsløs.

Hjemvendt fra Ny Zealand i 1869 holdt Monrad på Universitetet 2 forelæsninger: “Politiske Drømmerier”. Vedel berettede, at det var et meget mørkt billede, som Monrad tegnede af Landets Fremtid. – Idet de bærer stor lighed både i form og indhold med de to sidstnævnte citater, skal jeg af pladshensyn indskrænke mig til kun at anføre nogle reaktioner herpå.

Vedel fandt forelæsningerne “mindre betydende politisk men desto mere karakteristiske i psykologisk Henseende”. – Professor H. N. Clausen betegnede dem som “narkotisk Udsæd”, og Krieger som “en besynderlig Bekjendelse”, et “Fortvivlelsens Udbrud”. Politikeren Carl Plough ville karakterisere dem som “noget nær [...] Vanvid”.

For C. S. Bille gav de *nøglen* til Monrad: “For os have disse Foredrag navnlig havt deres Betydning ved det Lys, som de kaste tilbage paa svundne Begivenheder, ved det bidrag, de yde os til at forstaae Monrads Personlighed og begribe, hvorfor Meget er skeet, som det er skeet. Denne gennemgaaende Skepticisme, denne fortærende Tvivl har ikke altid været udviklet hos Monrad til den Højde, hvormed

den nu fremtræder; men den har altid spiret i hans Indre, og den har i afgjørende Øieblikke lammet hans Kraft. [...] Navnlig møde vi den under Monrads Ministerdiktatur fra December 1863 til Juli 1864. Store Tanker uden fast Tro paa dem, energiske Planer uden tilsvarende Villie, glædende Begejstring neutraliseret af Tvivl – det er det Billede, som vi under de holdte Foredrags Belysning komme til at see af Monrads Styrelse i de skæbnessvangreste Maaneder af vort Fædrelands Historie”.

Iflg. Krieger havde Hall ovenikøbet været “uforsigtig nok til at give Kronprinsen det Stikord, at Monrad er “gal””. – Sikkert mange af hans samtidige har ikke været uenige heri, og det er vel det, som Monrad selv behandler i “Redegjørelsen” med spørgsmålet: “Var R gal? Af egen Erfaring veed jeg ikke, om han virkelig var sindssyg”, men modificerede det til: “kun paa Vei til at blive det”. – Jeg skal tilsidst ikke undlade at nævne, at når Monrad sammesteds taler om “det store politiske Geni i Norden”, der måske havde kunnet skabe “Nordens Eenhed”, kan det vel ikke udelukkes, at han har haft sig selv i tankerne.

Patografisk set er det afgørende i forståelsen af Monrads personlighed, at han har været af manio-depressiv, cyklotym konstitution, og at dette formentlig har været det udslagsgivende i hans væremåde og handlen. - I 1864 har hans psykiske tilstand antageligt været stadigt vekslende mellem det habituelt cyklotyme og let til moderat udtalte manio-depressive tilstande under et uroligt billede i form af opstemthedsfaser vekslende med såkaldte manio-depressive blandingstilstande. Rene melankolifaser lader sig derimod ikke sikkert påvise med blandt andet det forbehold, at det er vanskeligt, endsige umuligt, hos ham at skelne mellem fortvivlelse og vrede. I den vanskelige afgørelse, hvorvidt hans stemningsleje på ethvert givet tidspunkt har været af sygelig/ikke sygelig grad, vil et væsentligt kriterie være, om der i forhold til det habituelle har foreligget kompromitteret eller væsentligt svækket dømm- og handlekraft. Er det tilfældet, vil man betegne den givne stemningsfase som værende af sygelig omfang.

Det må herefter skønnes, at Monrad i 1864 har udvist uensartet og i flere afgørende situationer tillige svigtende dømm- og handlekraft, og at det næppe alene lader sig forklare på grundlag af begivenhedernes komplekse karakter og stærke tryk på ham. Med andre ord, det har således været hans manio-depressive tilstand, der gjorde udslaget.

Var Monrad således af patologiske grunde uegnet som regeringsleder december 1863 til juli 1864? **Ja.** - Monrad bemægtigede sig regeringsmagten i december 1863 i impulsiv selvfølelse af, at han var den eneste, der kunne mestre begivenhederne. Da det gik galt med krigsførelsen, var han stadig optimist. Med

højstemt følelse agiterede han til “kamp til sidste mand”. Og da dette synspunkt ikke trængte igennem, skød han skylden for ulykken på “det rådne danske Folk” og emigrerede til Ny Zealand.

Og helt centralt – spørgsmålet om Monrads mentale tilstand omkring det skæbnessvangre statsrådsmøde i juni 1864. Her ser man Monrad i kollision mellem sine hypomane syner og det klogere standpunkt, voldgift. Han har her befundet sig i en blandingstilstand af hypomani og fortvivlelse, oprevethed, vrede, der har sat ham ude af stand til at tage en beslutning, ensbetydende med kompromitteret dømmee- og handlekraft.

Med baggrund i Vedels udsagn, at Monrad havde tilbøjelighed til “Overtro og Mystik” og hans eget udsagn om “Havblikstimer” sammenholdt med hans Pariserbrev 1839, rejser sig naturligvis spørgsmålet, om han har haft tendens til ekstatiske-mystiske bevidsthedsudvidelser, f. eks. i 1864, som alt andet lige *kan* optræde i hypomanisk/manisk tilstande og i så fald forlene dem med et atypisk præg. [jvf. disp. p. 91, note 3: spørgsmålet om Monrads kryptogram og *Messias-identificering* (J. Schioldann, K. Bach august 1977 til B. Salomonsen; Salomonsen til Schioldann 9.9.77; 16.11.83; E. Hammershaimb til A. Nyholm 27.5.78; Schioldann til Hammershaimb 14.6.78; Hammershaimb til Schioldann 16.6.78; Nyholm til Schioldann 15.6.78; E. Hammershaimb, 1978; Schioldann (via Y. Lev) til L. Weller, Israel 8.9.79, svar (via samme) 22.10.79. – Salomonsen 9.9.77 & 16.11.83: konsonanttegnene i kryptogrammet er: BŠMJHZHWBŠMHMŠJH – i fonetisk transskription: bišmi ha-ze ubšem ha-mašiah = “I dette mit navn og i Messias’ navn”. – Weller 22.10.79 har “bishmo” = “I hans, dvs, Guds, navn”. Har Salomonsen ret kunne der være tale om en Messias-identificering – har Weller ret påvirkning af kabbalistikken. – Som Salomonsen skrev 16.11.83, forskellen således “synes at bero på et enkelt bogstav. [...] Såvel i kursiv skrift som på tryk er forskellen mellem disse to hebræiske bogstaver ringe”. - Det er ikke lykkedes at finde andre skriftegn af Monrads (trods hans magisterafhandling, som ikke har kunnet opspores) til sammenligning (jvf. Universitetsbibliotekets 1. Afd. (T. Palsbo 6.7.78); T. Schlichtkrull, Det kongelige Bibliotek, 29.3.2016). - Disp. p. 378, note 207 (Ostenfeld)]

Ved disputatshandlingen fremførte Kaarsted, at “forklaringen på flere af Monrads politiske dispositioner især 1863-64 ligger altså i en i al fald periodevis anormal sindstilstand. Som historiker tør jeg [...] ikke gå ind i en detaljeret diskussion af denne sindstilstand, men nøjes med at fastslå, at Schioldanns afhandling efter mit skøn godtgør, at Monrad tilhørte, hvad psykiatrien kalder “den manio-depressive formkreds”. Denne diagnose må som sagt til for at forklare Monrads handlinger i 1864, og Schioldann har herved øget vor historiske viden på en måde, som en historiker ikke kunne. Men jeg synes på den anden side, at han går for vidt, når han til sidst slår fast, at “det afgørende i forståelsen af Monrads personlighed er påvisningen af, at han har været af manio-depressiv, cyklotym konstitution, og at dette formentligt har været det udslagsgivende i hans væremåde og handlen”. Mod dette sætter jeg Monrads blændende begavelse og brændende ærgerrighed, der er mindst lige så udslagsgivende som hans manio-depressive gemyt. – I sin disputats

skrev Hauge, at det endnu ikke var lykkedes – “om det nogensinde sker – at nå en nogenlunde afsluttet og sikker karakteristik af, hvordan Monrad egentlig var”. – Jeg tror ikke, at det er muligt at trænge dybere ind i Monrads uforklarlige sider, hans psyke end tilfældet er her”.

Til Kaarsteds udsagn, at jeg var gået for vidt, og hvilket af flere aviskronikører er blevet grebet ud af sammenhæng med hvad, han faktisk sagde, skal jeg nu hente ‘uafhængig’ støtte i et brev [27. nov. 83], som Prof. Villars Lunn skrev til mig få dage før disputatshandlingen: “Jeg finder, at De har gjort absolut rigtigt i at bringe de mange citater in extenso, - både af og om Monrad. Ved siden af *autentisk* at kaste lys over hans sjælelige beskaffenhed, giver de citerede breve, taler m. m. et mageløst tidsbillede, [og] jeg mener, at De har ført bevis på rigtigheden af at henføre Monrads tilstand til den manio-depressive formkreds. At De altså med Deres bog har sagt det sidste ord om D. G. M.’s nosologiske placering – og samtidig har været med til at rehabilitere den patografiske genre. [...] Når jeg har været så grebet af læsningen som tilfældet er, er det naturligvis først og fremmest i kraft af D. G. M.’s - set med danske øjne – næsten unikke intellektuelle kapacitet, - og i forbindelse med den omstændighed, at han med dette intellekt, farvet og formet af hans iboende emotionelle instabilitet, kom til at gribe ind i landets historie netop i så opløftende (1848) og prekære (1863-64) øjeblikke”. [Jvf. H. Helweg: Den maniodepressive psykoses betydning for historiske personligheder. Hospitalstidende 1934;77:1-21, hvor han hos “store maniodepressive aander” understreger “den psykiske abnormitets intime sammenhæng med personligheden”, og “at en adskillelse mellem normalt og anormalt er ganske haabløs”].

Dr. Jens Knud Larsen anmeldte afhandlingen i Nordisk Psykiatrisk Tidsskrift [1984;38:204-205]: “Bogen påpeger på overbevisende måde, at Monrad i lange perioder af sit liv, bl.a. i skæbneåret 1864, har været under påvirkning af circulære stemningssvingninger og manio-depressive blandingstilstande og som følge heraf har haft en stærkt svækket dømmekraft”.

I Professor Nils Retterstøls anmeldelse i Norsk Tidsskrift for Læger [1986;23:106] erklærede han sig enig i, at “det neppe herske tvil om at Monrad hørte hjemme i den manisk-depressive formkreds [...] og at det ut fra fremstillingen synes det rimeligt å anta at en slik lidelse påvirket hans evne til beslutninger og til målrettet oppstakning av kursen for Danmark i en særdeles vanskelig periode for landet”. [og i 1988] “Den patografiske metode har her kastet nyt lys over Danmarks og Skandinaviens historie”. - I Retterstøls senere arbejde: “Store tanker, urolige sinn” (2004) [som også bygger på mine Monrad-arbejder, 1988 & 1996] ramte han det meget centrale ved betegne Monrad som “statsministeren som ville kjempe i Københavns gater”. [J. Schioldann: The life of D. G. Monrad 1811-1887. Manic-depressive disorder and political leadership. With foreword by Nils Retterstøl. Odense University Press,

1988; J. Schioldann: Prime Minister D. G. Monrad: Manic-depressive disorder and political leadership. *History of Psychiatry* 1996:063-090].

I 2011 udkom historikeren Hans Vammens bog, "Den tomme stat i dansk politik 1848-1864". Her betegnes Monrad som "det dæmoniske geni". Vammen henviser til min afhandling om hans "angivelige sindssyge". Han diskuterer betydningen af Monrads "manio-depressive utilregnelighed". "At han var manio-depressiv, er dokumenteret til overmål og var i samtiden klart for dem, der havde ham på nært hold". "Hans stemningssvingninger overskred grænsen for det normale: følelsen af almagt kombineret med total blindhed for realiteterne", som "selvfølgelig [kommer] klarest frem i 1864, hvor han havde ansvaret for en stat i krig". Men, fortsætter Vammen, "det kulturhistorisk interessante er egentlig ikke, at Monrad var maniodepressiv, men at man vidste det og lod ham få magten og lod ham beholde den i en så afgørende tid". Han understregede dertil, at Monrads "stemningssvingninger og manglende dømmekraft var velkendte gennem mange år", for eksempel i 1850erne. Men her drager Vammen romantikernes opfattelse af personlighedens udvikling ind i billedet og opfattelsen af, at "Monrad var et geni", ikke at forglemme, understregede Vammen, "at tidens normalitetsbegreb var et andet end vore dages". [R. Vangshardt. *Kristendom.dk* 23.2.12 ["en genial psykopat" (*sic*)]].

At samtiden vidste, at Monrad var manio-depressiv er en anakronisme. Dette begreb kendtes ikke dengang. Nogle betragtede ham som "gal", "syg", men ingen brugte den term. Begrebet er Kraepelins fra 1899. Men vor eget medicinske geni, Carl Lange, havde dog været snublende tæt på at forme et sådant, nemlig i sin berømte bog om sindsbevægelser fra 1885 [*ibid.* p. 69].

I 2011 udkom så historikeren, Buk-Swintys, store og velskrevne bøger: "Slagtebænk Dybbøl 18 april 1864" og "Dommedag Als 29 juni 1864", hvori han til grund for Monrads beslutninger og handlinger fra min disputats har hentet, at Monrad led af manio-depressiv sygdom.

I 2014 udkom historikeren Rasmus Glenthøjs store og smukke værk: "1864. Sønner af de Slagne". Hvad Monrads mentale tilstand i 1864 og den patografiske metode angår, har han bestemt været i tvivl. Det er bemærkelsesværdigt, at han ikke nævner, at der foreligger en patografisk disputats om Monrad, men indskrænker sig til at anføre, at "Flere psykiatere har i det 20. århundrede givet Monrad diagnosen maniodepressiv", og fortsætter han: "Det kan altid diskuteres, hvorvidt det er muligt blot ud fra kilderne at stille en præcis diagnose, men at Monrad ikke havde en stabil psyke, er hævet over enhver tvivl, og i 1864 virkede han manisk på sine omgivelser. Hans arbejdsiver og arbejdsevne var lige så overmenneskelig i 1864 som i reformåret 1861". "At Monrads psyke var svingende, vidste man, men romantikkens dyrkelse af geniet gjorde, at man

anskuede det anderledes. Det samme gjaldt konseilspræsidentens tendens til at svinge mellem politiske yderpunkter”. - At skrive at Monrad virkede manisk på sine omgivelser i 1864, har jeg, som sagt ovenfor, ikke set nævnt af nogen af hans samtidige; man brugte jo andre betegnelser for ham. At samtiden opfattede ham set med romantikkens øjne kan *næppe* anses som en tilstrækkelig forklaring. Men på denne anakronistiske måde får Glenthøj dog sagt, at Monrad i 1861 og 1864 var manisk. Senere, andetsteds, udtrykker han, at “Monrad var ekceptionelt højt begavet, men havde et svært sind, og at det kan være svært med 150 års afstand at sige, om han tog de forkerte beslutninger af den grund”, men alligevel slutter han med at sige, at “vi kan ikke komme uden om, at Monrad nok har været manio-depressiv” [Pol. 19.10.14]. Hvorvidt Glenthøj har ment, at sidstnævnte kunne kaste lys over førstnævnte, med andre ord at Monrads politiske beslutningsproces kan have været eller var kompromitteret af manio-depressiv patologi, kommenterer han, for mig at se, ikke rigtigt. - Men dette har dog muligvis styret ham, da han konkluderede, at “Monrad er en af danmarkshistoriens store politiske begavelser, men det var en fatal fejl at give ham magten”.

Endelig kom den af Danmarks Radio i 2014 udsendte TV serie: *1864*, redigeret af Ole Bornedal. Den skulle afstedkomme en lang og hidsig debat i medierne og flere offentlige debater for eller imod, involverende Danmarks Radio, journalister, historikere og politikere, men ingen læger endsige psykiatere!

Forfatteren Ib Michael skrev [Pol. 18.10.14], at “Biskop Monrads figur har fået psykopatiske træk” og henviste til, at “faghistorikere har da også for længe siden udstyret ham med en manio-depressiv psykose”. Bertel Haarder havde talt [Krist. D. 7.2.14] om “en rablende statsminister i nederlagets stund”. Steen Skovsgaard, biskop i Monrads gamle stift, udtrykte ægrelse over [Krist. D. 14.10.14], at Monrad bliver portrætteret som “en halvgal politiker”. [Jvf. S. Skovsgaard: Monrad – Et indblik i biskop D. G. Monrads tanker. 2013]

Bo Bjørnvig stillede spørgsmålet [W. A. 5. dec. 2014]: “Men hvor kommer filminstruktøren Ole Bornedals patetiske og pinlige Monrad-figur egentlig fra? Åbenbart indirekte fra Buk Swinty, der i sine bøger om 1864 bygger på Johan Schioldann’s doktorafhandling [...]. - Bjørnvig henviste endvidere til en anmeldelse af historikeren Runge Olesen [DR 12. okt. 2014], iflg. hvilken: “Ideen om den gale konseilspræsident D. G. Monrad som en hovedårsag til nederlaget ikke er fuldstændig taget ud af den blå luft. Buk-Swienty nævner den også. Men han bygger hovedsageligt på en doktorafhandling af Johan Schioldann”, og fortsatte han, afhandlingen “bestemt ikke er uproblematisk” - han ville dog ikke bestride at Monrad sandsynligvis var maniodepressiv - men afhandlingen “kommer, efter min mening, langt fra i hus med hensyn til at overbevise læseren

om, at det faktisk var afgørende for hans handlinger i 1864”. Ikke mindre kritisk skrev Bent Blüdnikow [jvf. Kasper Elbjørn Berlingske 10. nov. 2014], at min afhandling “ikke var uproblematisk, og den blev i sin tid blev kritiseret af blandt andre historikeren Tage Kaarsted, der sagde, at det var dybt problematisk at tilskrive Monrads politiske virke hans sindsstilstand “for så glemmer man hans enorme intellekt og ærgerrighed, der er mindst lige så udslagsgivende””.

I 2015 udkom historikeren Kai Justs Monrad-biografi: “D. G. Monrad. Menneske Og Mand. Riget, Magten Og Æren”. Meget kritisk skrev han: “I nyere tid, det vil sige de sidste 50 år, er der kun udgivet et større værk [om Monrad], en doktordisputats, en såkaldt patografi, men den kan næppe karakteriseres som en biografi, fordi 90% af værket fyldes af nøgne citater fra kildematerialet, der skal tjene som belæg for tesen om Monrads manglende personlige etos, for alvorlige karakterbrist og for middelsvær manio-depressivitet. Det er et problem al den stund indlevelsen i Monrads personlighed og samtid er helt fraværende”. Det er således ikke overraskende, at Just måtte finde, at “det er problematisk psykiatrisk at diagnosticere et menneske, som har været død i over 100 år”, og nærmest fordømmende “den hypotetiske diagnosticering af Monrad”. – Istedetfor ville han “tage afsæt” i og grave “et spadestik dybere” bl.a. i “samtidens romantiske menneskesyn” i sin “bestræbelse på at skabe større klarhed over, hvem Monrad var, hvordan han tænkte, og hvorfor han handlede som han gjorde”. [K. Just. Debat. Politiken 25.11.11; J. Fabricius Møller. Krist. D. 2.6.15; J. Bollerup Hansen. Aarhus Stiftstid. 5.6.15; M. Thrane Larsen. Gymnasieskolen 12.6.15; T. Petersen. Historie-online.dk 16.6.15; T. Wendelboe. Litteratursiden.dk 14.8.15]

Den sidste Monrad-biografi, der er udkommet i talende stund, er teologen og idehistorikeren Gade Jensens: “Monrad. Vilje, tidsånd og tro. En biografi”, 2015. Den indeholder afsnittet: Var Monrad sindssyg? Og under henvisning til min afhandling lægger han nu Monrad “på lægens briks”, og finder, “at Monrads sind ikke var helt normalt, er der ingen tvivl om. Spørgsmålet er, om han i nogen relevant forstand var sygelig i sit sind og ikke mindst om hans handlinger som politiker kan være afgørende bestemt af det. Professor Tage Kaarsted, der opponerede ved Schioldann’s disputats, er ret kritisk over for tesen om Monrads sygelighed og fremhæver mange tilfælde, hvor Monrads anormalitet tolkes som sygelighed”. - Jensen var af den mening, at “vi behøver ingen lægefaglighed til at beskrive personen”. “Vi skal passe på med diagnoser”, og han slog derefter til lyd for, at “politiske biografier står sig bedst ved at bruge den sunde fornuft og ikke forfalde til lægelige begreber”. – Men hvordan vil han så udlægge, må patografen med rette spørge, hvad han beskriver som Monrads “høje selvfølelse” og “en nærmest megaloman tro på egen kræfter og formåen?” Dette gælder også hans udsagn, at Monrad “troede på større og afgørende valg i det politiske, som hidrører

fra hans religiøse baggrund og især gammeltestamentlige optagethed”, og at hans “praktiske og pragmatiske syn og store handlelyst på verden glippede i 1864”. [S. Skovsgaard. Monradselskabet 2015; S. Heiberg. Politiken 7.12.15].

Monrad er et oplagt patografisk objekt, især fordi han greb så skæbnessvangert ind i landets politik på et så kritisk tidspunkt. Det, som historikerne vil have belyst, er hans personlighed agerende på den politiske arena. Kaster de her fremlagte patologiske træk - hvadenten de skal henføres til den manio-depressive formkreds eller ej - lys over hans handlinger, hans idelige stemningsomsving og dermed hans foretrukken af landets undergang, en kamp til sidste mand fremfor en kompromisløsning - eller med andre ord, fik det ham til at gå til ydergrænsen? Jeg mener, at svaret er **ja**. Glenthøj betegner her rigtignok Monrad som den mand, “der i 1864 førte Danmark til afgrundens rand”. - Som The Times skrev i 1864: “Historien har intet eksempel på en nation, [Danmark], der så tydeligt og så bestemt har søgt sin egen undergang”.

Har min patografiske afhandling endelig løst den såkaldte Monrad-gåde? **Ja** det mener jeg, den har. Men den er ikke kun blevet brugt til tegne et forkert, forvansket portræt af Monrad i Boredal-serien, men flere aviskronikører, herunder historikere, har amputeret og dermed drejet Kaarsteds konklusion, og dertil skal jeg tilføje andre upatografiske eller antipatografiske Monrad-fortolkninger, hvorved min Monrad-forskning - og Monrad-forskningen i det hele taget - sættes i et forkert perspektiv og hermed banende vej for en *utilstrækkelig* forståelse af den historiske Monrad, specielt i 1864. Her er det især, at psykiateren må bistå historikeren [jvf. J. Schioldann: Monrads mentale tilstand i 1864. Kronik, Jyllands Posten 3. april 2015: J. Schioldann: Political leadership and psychopathology. Australian Psychiatry 2003;11:344-345].

Den patografiske metode bygger på specialkundskab til psykopatologi og grænseområderne mellem normalt og patologisk væsen og adfærd og heri indbefattet den manio-depressive formkreds’ ofte meget komplekse manifestationsformer og deres afgrænsning og dernæst indvirkning på dømm- og handlekraft. - Patografi er en specialistopgave, som falder uden for faghistorikernes kompetanceområde.

=====